

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

קיצור דיני חנוכה¹

ממרן הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

זכר חסדים ופלאי אלוה²,
בשנות קדם³ הביט מגבוה⁴,
לתת עז להחליף כוח⁵,
לעם ממושך⁶ מגזע קדוש פורח⁷,
חובה עלינו לעד להזכירה⁸
חסד אל במעשה ואמירה⁹.

בעשרים וחמשה לכסלו החדש¹⁰

- ¹ "קיצור דיני חנוכה": שיר שכתב מרן הרב זצ"ל בימי נעוריו בחו"ל, בעיר סמרגון, בשנת תרמ"ג. ראה מועדי הראי"ה עמ' ק"ע (וע"ע בטל הראי"ה עמו' מט-נג). בקיאות רבה ועצומה בהלכה ובמקורותיה, חברה לה עם הסגנון השירי המעולה המפורסם לתהילה בכתבי הרב זצ"ל, ושניהם יחד נבעו כאן בתוכנם של הלכות ימי החנוכה כדרכם של גדולי ישראל שנתפרסמו בפיטייהם על תרי"ג מצוות או הלכות ולקחי מוסר. על השיר ועל הערת המקורות ראה במבוא.
- ² "זכר חסדים ופלאי אלוה": יש בפתיחה זו כדי למצות את מהותם ותכליתם של ימי החנוכה, לזכור ולהזכיר במשמעות של פרסום הנס. ועיין רמב"ם הלכות חנוכה פ"ד ה"ב שכתב בזה"ל: "מצוות נר חנוכה... כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו". אפשר לרמוז כאן את שני הנסים המרכזיים שאירעו בחנוכה: זכר חסדים – בניצחון המלחמה, ופלאי אלוה – לנס פך השמן.
- ³ "בשנות קדם": מרד מתיתיהו (כך גירסת השם בסידור עול"ר, ו"ג מתיתיהו) מוערך בשנת ר"ב לבנין בית המקדש השני, הוא שנת ג' אלפים תרכ"א ליצירה.
- ⁴ "הביט מגבוה": מתייחס לקב"ה אשר "הביט מגבוה". "גבוה" במשמעות כפולה: ביטוי של הערכה למקום שבתו יתברך, וביטוי של הגדרה למציאות שבה ה' כביכול התרחק מעל עמו ישראל, במה שהיו נתונים באותו הדור תחת גזירות מלכות יוון. ההבטה היא ביטוי לעשיית הנסים והנפלאות, כנוסח התפילה "שעשית לאבותינו... לך עשית... ולעמך ישראל עשית תשועה גדולה".
- ⁵ "לתת עז להחליף כוח": יש במלה "עז" כדי לרמוז לגזירות מלכות יוון אשר בקשו "לשכחם תורתך ולהעבירם מחוקי רצונך", כדרך שדרשו חז"ל עה"פ ה' עז לעמו ייתן" שאין עז אלא תורה (ראה תנחומא, וזאת הברכה פ"ד ועוד). אמנם, כל המשפט רומז למהפך שאירע עם הניצחון במלחמה של "גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים...", שע"י חסדי ה' ניתן עז לעמו ישראל, והם החליפו כוח תחת אשר היו נתונים עד עתה כבושים בגזירות יוון ועם הניצחון נמשכה מלכותם העצמאית שנים רבות.
- ⁶ "לעם ממושך": ע"פ ישעיה פרק ח"י פסוק ז' (ועי"ש פס' ב'), ופירושו עם משוך בצרות הגלות.
- ⁷ "מגזע קדוש פורח": כוונתו, עם ישראל שהיה "עם ממשך", בא לניצחון וחירות ע"י בני חשמונאי שהם "גזע קדוש פורח". הביטוי "פורח" רומז בכפלים: הן לבני חשמונאי שהם מגזע אהרון אשר נודע בפריחת המטה (במדבר יז, כ), והן לפריחתם של עם ישראל.
- ⁸ "חובה עלינו לעד להזכירה": כהוראת חז"ל בגמ' שבת (דף כא ע"ב) "לשנה אחרת קבעום ועשאוים ימים טובים בהלל והודאה", והיינו שקבעו להזכיר בכל שנה ושנה. מ"ש בגמ' "לשנה אחרת" רומז לקביעת ימי חנוכה לדורות, ולא רק כתקנה לשעתה באותה השנה (ע"י בבן יהוידע וכן בבני יששכר, מ"ש לתרץ מה שלא קבעום משנה ראשונה).
- ⁹ "חסד אל במעשה ואמירה": נחלקו שם בגירסא ובביאור משמעות הלשון "קבעום" ו"עשאוים". ראה בב"ח שכתב "קבעום" להדליק נרות, ו"עשאוים" לומר הלל ועל הנסים. ומ"מ לנו"ע התקנה כוללת "מעשה" בהדלקה ו"אמירה" בהלל ועל הנסים. "להזכירה, חסד אל", כנוסח אמירתנו לאחר ההדלקה "הנרות הללו... כדי להודות ולהלל לשמך הגדול" וכו', וכן לשון הרמב"ם בהלכות חנוכה (פ"ד ה"ב): "כדי להודיע הנס ולהוסיף בשבח האל והודיה לו על הנסים שעשה לנו".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

יום אדיר ברב טוהר וקודש¹¹,
שמונת ימים¹² בו יבאו¹³,
להודות ולהלל¹⁴ יקבעו,
להדליק נרות כברקים מזחירים¹⁵,
ומדי יום¹⁶ יוסיפו¹⁷ המהדרים הבחירים¹⁸,
גם כל נפשות בית ידליקו¹⁹ בגילה
איש נרותיו²⁰ ויסלדו בחילה.

¹⁰ "בעשרים וחמשה לכסלו החדש": כמובא במגילת תענית ובגמ' שבת (דף כ"א ע"ב) בזה"ל "מאי חנוכה דתנו רבנן בכ"ה בכסליו יומי דחנוכה תמניא אינון". וכן בטושו"ע או"ח סימן תר"ע סע"א. וראה מ"ש הטור ס"ס תר"ע לבאר השם "חנוכה" מלשון חנו בכ"ה, וכ"כ מ"ב בסק"א. לעניין מועד הניצחון במלחמה, אם הוא בכ"ה או בכ"ד, ידועות שתי השיטות המרכזיות בראשונים: להרמב"ם (חנוכה פ"ג ה"ב) "וכגברו... ואבדום בחמשה ועשרים בחודש כסליו (וע"ע פר"ח או"ח סי' תרע ובברכ"י שם), ולמאירי "תגבורת זה היה בכסלו בכ"ד בו" (וע"ע שיערי המועדים לרמ"מ שניאורסהאן עמ' טל).

¹¹ "יום אדיר ברב טוהר וקודש": "יום אדיר" מלשון חשיבות וחוזק (ראה מצודות ציון זכריה יג, ד ועוד בתהלים עו, ה). קרוב ללשון שתקנו חז"ל בתפילה: "וטהרו את מקדשך", ויש כאן טוהר מצד בני חשמונאי שהיו "טהורים", והקדש שהוא מצד "מקדשך". ואפשר שנרמז בזה ג"כ את שני הנסים הסוללים את אורם ביום חנוכה, שע"כ הוא "יום אדיר": נס הניצחון מצד בני חשמונאי שהיו "טהורים", ונס פך השמן שהוא טוהר מצד עצמו ומכאן קדושתו.

¹² "שמונת ימים": עיין לעיל בפסקי הראי"ה: "טעם על תיקון שמונת ימי חנוכה והנס, כדי שלא יבאו לעשות מנורה בת שבעה קנים. וטעם נוסף, קבעו את היום הראשון על נס מציאת הפך שנעלם מעיני היוונים, ועוד שבעה ימים לנס התרבות השמן. ועוד טעם ע"פ מ"ש הט"ז, כי גם בלילה הראשון נשאר קצת שמן כדי שתחול עליו הברכה, ואינו מפני שלא היה הנס יכול לחול על מאומה, אלא דווקא מפני הצורך בהישארות שמן-זית ע"מ שלא יתחדש שמן-נס שאינו טבעי ופסול הוא למנורה" (מקור הדברים במועדי הראי"ה עמ' קס"ז). מצות ראייה לשו"ע סימן תר"ע סע"א. מועדי הראי"ה עמ' קסג, ע"פ אגרות ראי"ה ח"ג עמ' עה). והלשון "שמונת" שווה לגירסת הרב בסידור בנוסח "על הנסים", ודלא כגירסת "שמונה" (עיין מ"ב סי' תרפ"ב ססק"ח בשם מ"א).

¹³ "בו יבואו": יש בביטוי זה רמז להלכה הקבועה כדעת בית הלל (שו"ע סימן תרע"א סע"ב) בסדר הדלקת שמונת הנרות, כאמור בסוגיית הגמ' שבת דף כ"א ע"ב: "וטעמא דבית הלל כנגד ימים היוצאין", היינו הימים ההולכים ומצטרפים, והם הימים הבאים מראשון ועד שמיני.

¹⁴ "להודות ולהלל": בנוסח "על הנסים" כן היא הגירסא "להודות ולהלל", אבל בגמ' גרסו "בהלל ובהודאה" (וע"ע כה"ח סי' תרפ"ב אות ג').

¹⁵ "כברקים מזחירים": רומז שעיקר ההדלקה צריכה להיות לפרסום הנס (שו"ע סימן תרע"א סע"ה) כבאר זהה שהוא מזהיר ונראה, ומכאן ההשלכה להלכה הקבועה בתנאי הדלקה לגבי מקום ההדלקה ואיכות השמן והפתילה, ואיסור ההדלקה בשלהבת אלא רק בנר אחד ברור.

¹⁶ "ומידי יום": כביטוי ההלכה הקבועה (שו"ע סי' תרע"א סע"ב): "בלילה הראשון מדליק אחד. מכאן ואילך מוסיף אחד בכל לילה", היינו מידי יום ביומו ב"שמונה ימי חנוכה" שכבר נזכרו בקביעותם לעיל בסימן תר"ע סע"א.

¹⁷ "יוסיפו": רמז כפול במשמעו, כהלכה למעשה בשו"ע סי' תרע"א סע"ב: "מכאן ואילך מוסיף והולך", הן מצד שמדליק יותר מנר אחד "איש וביתו" אלא מדליק בכל יום כמספרו, והן מצד שמוסיף ועולה במספר כדעת בית הלל. שאע"פ שבדין די בנר אחד בכל יום, היינו רק מעיקר הדין, וכמ"ש במ"ב שם סק"ד בזה"ל: "ואם אין ידו משגת רק לנר אחד בכל לילה לו ולביתו יצא בזה מדינא, ושיעורא דשו"ע הוא רק למי שידו משגת להיות מהדר מן המהדרין כדאיתא בגמרא", אבל לכתחילה צריך להדר ולהיות מוסיף בכל לילה.

¹⁸ "המהדרים הבחירים": רומז ללשון חז"ל בסוגיא שבת דף כ"א ע"ב: "המהדרין מן המהדרין", שהם "הבחירים", הן מצד המנהג המובחר והן מצד ההבחירה כמנהגם הלכה למעשה וכדעת ב"ה.

¹⁹ "כל נפשות בית ידליקו": זהו כמנהג אשכנז, ע"פ דעת הרמ"א שכ"כ בשם הרמב"ם (שו"ע סי' תרע"א סע"ב בהגה): "וי"א דכל אחד מבני הבית ידליק, וכן המנהג פשוט", שכל אחד מבני הבית מדליק חנוכה לבדו. אבל מנהג הספרדים לא כן, אלא אחד מדליק ומוציא את כל בני הבית בהדלקתו, ונכלל ג"כ ברמיזת לשון הרב ש"כ כל נפשות בית ידליקו" בהיותם משתתפים לצאת ידי חובה, וכן המנהג ראוי לכתחילה שכל בני הבית יהיו נוכחים בעת ההדלקה.

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

ושלש יברכו²¹ עת ידליקו
בברכת זמן²² רצון יפיקו,
ובכל הלילות אך שתיים ברכות²³
מצות²⁴ וזכר נסים²⁵ יחד נערכות,²⁶
לבד²⁷ אם שכח או שגח²⁸ בהלכה
ולא ברך בראשון לזמן הברכה,
אז מפי חכמים הדת נתונה²⁹,
בכל לילה שייזכר לברך זמן באמונה³⁰.

ואם להדליק נרות פס כחהו³¹
ישא ברכה עת תחזינה עיניהו³²,
וברכת זמן ונסים יודה לאל,
בראותו נרות מצוה בבתי ישראל.

ועובר אורח בארץ נוכריה³³,

²⁰ "איש נרותיו": כנ"ל במנהג אשכנז שכל אחד מבני הבית מדליק, ועל זה עוד העיר שם הרמ"א בהגה בשם המהר"ל מפראג: "ויזהרו ליתן כל אחד ואחד נרותיו במקום מיוחד כדי שיהא היכר כמה נרות מדליקין".

²¹ "ושלש יברכו": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ו סע"א, והיינו כמבואר שם שזה דווקא "בליל ראשון", ומפורש כאן לקמן בלשון הרב בשיר: "ובכל הלילות אך שתיים ברכות...".

²² "בברכת זמן": היא ברכת שהחיינו הקבועה לברכה לכתחילה עם ראשית ההדלקה בליל ראשון.

²³ "אך שתיים ברכות": כנפסק שם בשו"ע בסעיף ב'. והרב מ"ב שם בסק"ג ביאר: "שתיים להדליק ושעשה נסים - דנס כל יומא איתא, שהרי כל שמנה ימים הדליקו מן הפך, אבל זמן, משהגיענו להתחלת הזמן, הגיענו".

²⁴ "מצות": היא ברכת המצווה "ברוך.. אשר קדשנו במצותיו וציוונו..".

²⁵ "וזכר נסים": היא הברכה השנייה "ברוך... שעשה נסים" וכו'.

²⁶ "יחד נערכות": רומז למ"ש הרמ"א שם בסעיף ב': "ויברך כל הברכות קודם שיתחיל להדליק", ומבואר במ"ב שם סק"ד: "דבעינן שיהיו הברכות עובר לעשייתן" וכו' עיי"ש.

²⁷ "לבד": היינו, רק אם.

²⁸ "שכח או שגח": מבאר היטב את לשון מרן שכתב בזה"ל: "ואם לא בירך...".

²⁹ "הדת נתונה": היינו, כך ההלכה פסוקה.

³⁰ "בכל לילה שייזכר": כהלכה הפסוקה בשו"ע סי' תרע"ו סע"א: "ואם לא בירך זמן בליל ראשון, מברך בליל שני או כשיזכור", וביאר המ"ב שם בסק"ב: "רצה לומר כשיזכור בשאר הלילות בשעת ההדלקה".

³¹ "פס כוחהו": היינו, פס כוחו מצד כלל עניינו שהוא לא יוכל להדליק ולא ידליקו בעבורו, וכמ"ש בלשון ההלכה לקמן בדין הרואה נר חנוכה:

"שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו".

³² "ישא ברכה עת תחזינה עיניהו": כהלכה הפסוקה בשו"ע סי' תרע"ו סע"ג: "מי שלא הדליק ואינו עתיד להדליק באותו הלילה וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו כשרואה נר חנוכה מברך שעשה נסים ובליל ראשון מברך גם שהחיינו".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות
בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

אם בבית זבולו אשתו הליכות צופיה³⁴,
וכדת היא נרות עורכת,
גם בעד בעלה אשר הרחיק ללכת,
אז חובה עוד אין עליהו,
להדליק נר במלון מגורו.

ואם הגבר האורח יבא בגפו³⁵,
לקחת חלק בנרות הבית יפרש כפו³⁶.
והאיש אשר אין לו מקום קבוע,
הנה יאכל פתו ולשכב הנה ינוע,
במקום אשר יאכל מאכלו³⁷,
שמה להדליק שפחה גורלו.

והדת על הכל מחכמים נתנה,
כי אף לנשים³⁸ היא למנה,
כי אף להן זאת יאתה³⁹,
כי מידי אשת חיל⁴⁰ יד ד' נגלתה.

³³ "ועובר אורח": היינו כדן אכסנאי המבואר בשו"ע סימן תרע"ז. ומ"ש "בארץ נוכריה", היינו שמתארח בכל מקום אחר שאינו ביתו, והוא כמליצת השיר ובודאי לאו דווקא "ארץ" נוכריה.

³⁴ "אם בבית זבולו אשתו... וכדת היא נרות עורכת": כמבואר במ"ב שם סק"ב: "שאינ מדליקין עליו בביתו - כי מדינא כשאשתו מדלקת נר חנוכה בביתו הוא יוצא י"ח בהדלקתה אף שהוא במקום רחוק מביתו וא"צ שוב להשתתף אפילו בפריטי. ועיין בט"ז בשם רש"ל דדווקא כשהוא יודע בבירור שאשתו מדלקת עליו אבל אם אינו יודע יש לו להדליק וגם לברך".

³⁵ "בגפו": היינו, אורח שאינו נחשב בכלל בני הבית, אם כבחור האוכל בפני עצמו (כמ"ש מ"ב בסק"א), ואם כמי שאינו סמוך על שולחן בעה"ב בקביעות (במ"ב שם סק"א ועוד בסק"ד).

³⁶ "לקחת חלק בנרות הבית": כנפסק שם בהמשך: "צריך לתת פרוטה לבעל הבית להשתתף עמו בשמן של נר חנוכה". ומבואר במ"ב סק"ג: "לתת פרוטה - היינו שא"צ האכסנאי ליתן כל חצי הוצאות הנרות רק בפרטה סגי, דע"ז מקנה לו חלק בשמן [ויש מאחרונים שכתבו דצריך הבעה"ב להוסיף מעט שמן בשבילו חוץ השיעור שצריך ליתן לצורך חצי שעה בשביל עצמו]. וה"ה אם בעה"ב מקנה לו חלק בשמן במתנה שרי דהוי כמשתתף בפרטה".

³⁷ "לקחת חלק... יפרוש כפו": כמ"ש הרמ"א בהגהה סימן תרע"ז סע"א: "ידליק במקום שאוכל". וביאר המ"ב בסק"ב יב: "במקום שאוכל - דמקום אכילתו עיקר. ודווקא לעניין אכסנאי הנ"ל שאין ביתו אצלו או לעניין בן הסמוך על שולחן אביו. אבל מי שסועד אצל חברו באקראי, ויש לו שם בית באותו העיר, צריך לילך לביתו להדליק שם נר חנוכה. ואם אינו רוצה לזוז ממקום שסועד יצווה לאשתו שתדליק עליו בביתו ומ"מ מצווה בו יותר מבשלוחו".

³⁸ "אף לנשים היא למנה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סי' תרע"ה סע"ג: "אשה מדלקת נר חנוכה שאף היא חייבת".

³⁹ "אף להן זאת יאתה": כמ"ש המ"ב בסק"י: "שאף היא חייבת בה - שהנס היה גם להן שהגזירה הייתה על כל בתולה הנישאת שתבעל להגמון תחלה וגם התשועה נעשה ע"י אשה שבת יוחנן כ"ג חתכה ראשו של ראש הצוררים".

⁴⁰ "מידי אשת חיל": היא בתו של יוחנן כה"ג.

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות
בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

ואף איש נדכא עור עיניים⁴¹
לפעולת צדק זאת ייתן ידיים.
ואם אין לאל ידו⁴² לערוך המערכה,
יעזרהו רעהו והוא יברך כהלכה⁴³.
אך אם עמדו תחי עזרתו⁴⁴
בעדו תעשה היא מצוותו,
כי במצווה זאת חכמים אמרו
להוציא הגברים חובתם הנשים יגברו⁴⁵.
אף תוכל אשה למלאות יד שליח⁴⁶,
אך מצווה לאיש⁴⁷ יראת ד' הריח.

כי מצוה רבה היא בערכה נהדרה⁴⁸
מיין קדוש והבדלה יקרה⁴⁹.
רק נר שבת ממנה יכבד⁵⁰ בעינינו⁵¹

⁴¹ "עור עיניים": כדן חיוב סומא בהדלקת נר חנוכה, המבואר במ"ב סימן תרע"ה סק"ג: "סומא אם הוא בבית שאחרים דולקין ויכול להשתתף בפריטי עימם ויברכו עליו זה עדיף".

⁴² "ואם אין לאל ידו": היינו, כלשון המ"ב שם שכתב "זה עדיף", לענין שהסומא ישתתף עם אחרים המדליקים לעצמם ויוציאוהו יחד עימם.
⁴³ "יעזרהו רעהו והוא יברך": כמבואר במ"ב שם "וכן אם יש לו אשה אשתו מדלקת עליו, ואם הוא בבית מיוחד, ואין לו אשה ידליק בעצמו ע"י סיוע של אחר". ועיין בשע"ת דלא יברך וכ"ש שאינו יכול להוציא אחרים.

⁴⁴ "עזרתו": היינו אשתו, וכמו"כ כל גדול היכול להוציא ידי חובה במצווה.

⁴⁵ "להוציא הגברים חובתם הנשים יגברו": היינו, שהנשים יכולות להוציא את הגברים ידי חובת המצווה מתוך שגם הן חייבות בה. כמ"ש בשו"ע סי' תרע"ה סע"ג: "אשה מדלקת נר חנוכה", וביאר המ"ב בסק"ט: "פירוש, בעד כל בני ביתה". וכ"כ המ"ב שם במפורש בד"ן סומא בשם רש"ל בתשובה סימן ע"ז: "סומא... וכן אם יש לו אשה אשתו מדלקת עליו ואם הוא בבית מיוחד ואין לו אשה ידליק בעצמו ע"י סיוע של אחר".

⁴⁶ "אף תוכל אשה למלאות יד שליח": היינו, שיכולה האשה היא עצמה להיות שליחה של בעלה להדליק בעבורו ובעבור כל בני ביתה, וכמ"ש המ"ב שם בשם הב"ח והט"ז: "ואפילו איש יכול לעשות אותה שליח להוציא".

⁴⁷ "אך מצווה לאיש...": היינו, דעדיף שהאיש ידליק אע"פ שאשתו יכולה להדליק בעבורו, וכ"כ המ"ב שם: "ועיין בתשובת עולת שמואל סימן ק"ה, דלדין שמדליקין כ"א בפ"ע, מ"מ אשה אינה צריכה להדליק דהויין רק טפילות לאנשים". ומ"ש "לדין", הוא כמנהג אשכנז שכל אחד מבני הבית מדליק לעצמו, והוא כל שכן למנהג הספרדים שאחד מדליק בעבור כולם שכן ראוי שיהא בעה"ב מדליק ומוציא י"ח את אשתו וכל בני ביתו, וכמ"ש הרב כ"פ החיים שם באות י"ט בענין זה: "ומ"מ מצווה בו יותר משלוחו אם הוא בר הכי ויודע לברך".

⁴⁸ "כי מצווה רבה היא בערכה נהדרה": היינו במה שנהר חנוכה עדיף כדלקמן. ומ"מ מבואר במ"ב סק"ה: "יקנה לנר חנוכה - היינו נר אחד והמותר ליין קידוש".

⁴⁹ "מיין קדוש והבדלה יקרה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ח סע"א: "ואם יש לו לשל שבת ואין לו לנר חנוכה וליין לקידוש היום יקנה לנר חנוכה משום פרסומי ניסא. הגה, וה"ה נר חנוכה קודם ליין הבדלה". ומבואר במ"ב שם סק"ד: "ואין לו לנר חנוכה וליין וכו' - ומיירי דיש לו פת דאי אין לו פת קניית הפת דוחה אפילו לנר של שבת וכ"ש נר חנוכה וקידוש היום". וטעם הקדימה לנר חנוכה מבואר במ"ב סק"ו וסק"ז: "משום פרסומי ניסא - וקידוש היום הלא יכול לקדש בפת ובלא"ה קידוש על היין הוא רק מדרבנן דמן התורה יוצא בזכירת דברים בעלמא. קודם ליין הבדלה - משום האי טעמא".

⁵⁰ "רק נר שבת ממנה יכבד": כהלכה הפסוקה שם: "מי שאין ידו משגת לקנות נר חנוכה ונר שבת יקנה נר שבת מפני שלום ביתו".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

כי גדול היום וקדוש לאדוננו⁵².

אשרי ירא ד' בזמנה⁵³ יקדימנה⁵⁴,

כבא השמש⁵⁵ ומהר יעשנה,

אך אם אנה לידו דבר מפריע⁵⁶

ימהר⁵⁷ עונתה שעה ורביע⁵⁸.

ורב שמן⁵⁹ במנורה אז יעיקו,

לזמן כחצי שעה בלילה⁶⁰ עוד ידליקו.

אך יזהר ולא יחבק ידים

עד עת בשוק כלו רגלים⁶¹,

אך לעת זאת⁶² ליעקב עת צרה⁶³

אשר רק בביתו⁶⁴ יתהדר במצווה היקרה,

⁵¹ "בעינינו": רומז למחלוקת הנזכרת בדברי המ"ב סק"ב, וכהכרעתו כדעת "רוב האחרונים", וז"ל: "י"א דבזה"ז שמדליקין בפנים יקנה לנר חנוכה שהרי לא ישב בחושך ואע"פ שאסור להשתמש לאורה הוי כשעת הסכנה דאיתא לעיל בסימן תרע"א ס"ה דמניחה על שולחנו. אבל רוב האחרונים הסכימו דאין לחלק בזה בין זמן הגמרא לזמנינו".

⁵² ע"פ נחמיה י, ח'.

⁵³ "בזמנה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ב סע"א: "אין מדליקין נר חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם סוף שקיעתה, לא מאחרים ולא מקדימים". וביאר המ"ב שם בסק"א: "היינו צאת הכוכבים שאז העם עוברין ושבין ורואין בביתו ואיכא פרסומי ניסא", וצ"ל למחלוקת הפוסקים – שלדעת השו"ע "היינו סוף שקיעה", אבל דעת הרבה ראשונים "על תחלת שקיעה שנייה והוא בערך רבע שעה מקודם". וראה לעיל בפסקי הראי"ה, דנראה בדעת מרן הרב זצ"ל שסובר כדעת רוב הראשונים להדליק בתחילת שקיעה שנייה.

⁵⁴ "יקדימנה": היינו להדליקה בהגיע תחילת זמנה.

⁵⁵ "כבא השמש": היינו כמ"ש בדעת מרן הרב זצ"ל שסובר כרוב הראשונים להדליק בתחילת שקיעה שנייה.

⁵⁶ "דבר מפריע": כמבואר במ"ב שם סק"ב: "שם הוא טרוד וכו' – רצה לומר שלא יהיה לו פנאי אחר כך".

⁵⁷ "ימהר": היינו שיכול להקדים כן, ומ"מ ימהר להדליק לקיים את המצווה בזמן שעוד יכול לפני הטרדה הבאה אח"כ.

⁵⁸ "ימהר עונתה שעה ורביע": כהלכה הפסוקה שם: "ויש מי שאומר שאם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה ולמעלה ובלבד שייתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק". ומבואר במ"ב שם סק"ג: "מפלג המנחה – הוא שעה ורביע קודם צאת הכוכבים" וכו' עיי"ש.

⁵⁹ "ורב שמן": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ג סע"א: "כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה... הגה, ומיהו שמן זית מצווה מן המובחר". ומ"ש "ורב" נלע"ד שהוא לשון עדיפות, שעל הרוב ייקח שמן שהוא עדיף יותר מנר, וכמ"ש הרמ"א בהמשך ההלכה שם.

⁶⁰ "לזמן כחצי שעה בלילה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ב סע"א: "... ובלבד שייתן בה שמן עד שתכלה רגל מן השוק". ושיעור זה מפורש בטעמו שם בסע"ב: "... עד שתכלה רגל מן השוק, שהוא כמו חצי שעה, שאז העם עוברים ושבים ואיכא פרסומי ניסא הלכך צריך ליתן בה שמן כזה השיעור". וע"ע בביאור הלכה שם ד"ה ובלבד.

⁶¹ "אך יזהר ולא יחבק ידיים עד עת בשוק כלו רגלים": היינו כנזכר בשו"ע סימן תרע"ב סע"ב, שהוא מתאחר עד שכבר עבר זמן שלכתחילה להדלקת נר חנוכה, בזה"ל: "שכח או הזיד... אבל אם עבר זה הזמן [עד שתכלה רגל מן השוק] ולא הדליק...".

⁶² "אך לעת זאת": הוא כמ"ש הרמ"א בלש"ק, שם בסע"ב: "שבזמן הזה".

⁶³ "עת צרה": הוא כמ"ש בשו"ע בלש"ק, בסימן תרע"א סע"ה: "ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצות מניחו על שולחנו ודיו".

⁶⁴ "אשר רק בביתו...": היינו כהלכה הפסוקה בשו"ע שם: "מניחו על שולחנו ודיו".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

אז זמן המצווה נתאחר,
ויכול לעשותה עד עלות השחר⁶⁵,
אם בכל ביתו עוד גלווי⁶⁶ עיניים
וכבלי שנה עוד לא סגרו להם עפעפיים.

ומדת השמן בלבבו ישער⁶⁷,
אם חצי השעה תהי לבער.

ובפתח הבית⁶⁸ יערך נרהו
במזוזת שמאל⁶⁹ למען המצוות יסובבוהו⁷⁰.
אם בלא מזוזת פתחו כמחתרת,
אז משמאל, הימין נבחרת⁷¹.

אם על יד רחובות ביתו נפתחת,
בפתח ההוא ידליק⁷² הנר המשמחת.

ואם סביב לה יקיף החצר,

⁶⁵ "ויכול לעשותה עד עלות השחר": היינו כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ב סע"ב: "אם עבר זה הזמן ולא הדליק מדליק והולך כל הלילה", ומבואר במ"ב שם סק"א: "כל הלילה – עד עמוד השחר".

⁶⁶ "גלווי עיניים": היינו כאשר בני הבית עודם ערים. ומ"ש "גלווי" בלשון רבים, היינו דמיעוט רבים שנים, ולא די באחד וצריך לפחות עוד שניים ערים. וכמ"ש המ"ב שם בסק"א: "והיינו דווקא אם בני הבית נעורים. אבל אם ישנים אין לברך עליהם אלא ידליק בלא ברכה... ואם בא לביתו קודם עה"ש ומצא ב"ב ישנים מן הנכון שיקיצם כדי שיוכל להדליק בברכה". ועוד מבואר שם בשעה"צ אות יז: "יקיץ ב' או ג' מהם וידליק".

⁶⁷ "ומדת השמן בלבבו ישער": מדת השמן צריכה להיות כנפסק בהלכה, שתדלוק חצי שעה. ומ"ש לשון "ישער", היינו מפני שאינו מכוון אך ורק לחצי שעה, אלא שיעור זמן זה נמדד בשיקול – שאם ידליק אחרי הזמן, כתב המ"ב שם בסק"ה: "משמע דאם הדליק זמן מה אחר שקיעת החמה א"צ ליתן שמן כ"כ רק עד שתכלה רגל מן השוק. אכן כ"ז הוא לדין התלמוד, שהיה ההיכר לעוברים ושבים, אבל האידנא, דההיכר הוא רק לב"ב, לעולם בעי שיעור הידוע. ואף מדליק אחר שכלה הרגל משוק בעי זה השיעור". מ"מ, מפורש שעיקר גדר שיעור הזמן הוא "עד שתכלה רגל מן השוק" כמ"ש שם בסוף סע"א. ובזה הביטוי "ישער" קרוב עם לשון השו"ע שם בסע"ב שכתב: "שהוא כמו חצי שעה".

⁶⁸ "ובפתח הבית": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"א סע"ה: "נר חנוכה מניחו על פתח הסמוך לרשות הרבים", והיינו מהטעם המרכזי משום פרסומי ניסא, כמ"ש שם המ"ב בסק"כא.

⁶⁹ "במזוזת שמאל": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם סע"ז, ומבואר בה גם הטעם: "מצווה להניחו בטפח הסמוך לפתח משמאל כדי שתהא מזוזת מימין ונר חנוכה משמאל".

⁷⁰ "סובבוהו": דקדק להדגיש כי המיקום אינו מצד מעלת החנוכייה וההדלקה אלא דווקא המצד האדם המדליק, שהוא יעמוד שם ויהא מסובב במצוות. אומנם, מלשון ההלכה בשו"ע דכתב "כדי שתהא מזוזת" וכו' אינו מחודד, אבל כן לשון המ"ב שם בסק"ג: "ויהיה מסובב במצוות" היינו כמבואר על המדליק עצמו במקום עמידתו בעת שבא להדליק.

⁷¹ "אם בלא מזוזת... הימין נבחרת": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם סע"ז: "ואם אין מזוזת בפתח, מניחו מימין".

⁷² "אם על יד רחובות ביתו נפתחת, בפתח ההוא ידליק": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם סע"ה: "אם הבית פתוח לרשות הרבים מניחו על פתחו". והיינו מהטעם העיקרי משום פרסום הנס.

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות
בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

אף אז מפתחה⁷³ לא יבצר.

ואם משני עברים לביתו דלתים,
בשתייהן ידליק למנוע מראה עיניים⁷⁴.

אף בעת להעמיד הדת⁷⁵, בת יעקב יראה,
ובקיום המצוות בחדר שם נחבאה,
זאת המצווה לא נשבתה,
כי בפנים הבית תיקח עמדתה,
להזכיר בני הבית לעורר לבותם,
להלל לד' ולפארו במקהלותם.
אז אך במקום אחד יעמיד⁷⁶ על כנס,
אף אם הפתחים יגדלו במינים.

ואם במקום גבוה בעליה יהי נוהו,
אז יערוך בחלון⁷⁷ נרהו.

ואף הדר בבית, ומעונתה שפלה⁷⁸,

⁷³ "ואם סביב לה יקיף החצר, אף אז מפתחה..." - כהלכה הפסוקה בשו"ע שם סע"ה: "ואם יש חצר לפני הבית מניחו על פתח החצר". ומבואר במ"ב סק"ב: "וחצרותיהן היו פתוחות לר"ה".

⁷⁴ "ואם משני עברים לביתו דלתים, בשתייהן ידליק..." - כהלכה הפסוקה בשו"ע שם סע"ח: "חצר שיש לו שני פתחים משני רוחות צריך להדליק בשתייהן מפני החשד". מרן הרב זצ"ל כתב "לביתו", וכמ"ש המ"ב בסק"ב על לשון השו"ע: "חצר, והוא הדין בית". מ"ש "בשתייהן ידליק" מדייק דווקא להדליק ולא יברך, וכן מפורש ברמ"א שם בהגה: "ואם מדליק בשני פתחים, אינו מברך רק באחד מהם, ובשני מדליק בלא ברכה".
⁷⁵ "אף בעת להעמיד הדת" וכו': היינו כדן שעת הסכנה המפורש בשו"ע סימן תרע"א סע"ה: "ובשעת הסכנה שאינו רשאי לקיים המצות מניחו על שלחנו

⁷⁶ "במקום אחד יעמיד": היינו כאמור בהלכה "על שולחנו ודיו", ומבואר בפשטות כי שולחנו הוא לאו דווקא, אלא "כנו" שהוא כל מקום ראוי ומתאים עבור בני הבית.

⁷⁷ "ואם במקום גבוה בעליה... אז יערוך בחלון": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם סע"ה: "ואם היה דר בעליה שאין לו פתח פתוח לרשות הרבים מניחו בחלון הסמוך לרשות הרבים". ומבואר עוד במ"ב סק"ב: "וגם אין לו פתח פתוח לחצר אלא פתוחה היא לבית", ועוד שם בשעה"צ אות כז: "דאם היה פתח העלייה פתוח לחצר היה מניחה על פתח החצר שהוא פתוח לר"ה. ואם היה פתח העלייה פתוח לר"ה היה מניחה על הפתח".
⁷⁸ "ואף הדר בבית, ומעונתה שפלה": "ואף", היינו, ואע"פ, וכן מובנו ממ"ש עוד לקמן: "ואך אם בפתח יציב...". כאשר הוא "דר בבית", ולא דווקא בעליה. "ומעונתה שפלה", רומז לנמיכות קרקע הבית ביחס לרשות הרבים. כך דעת מרן הרב זצ"ל: "להדליק בחלון, המצווה גדלה", ומסביר טעמו: "בעת אשר כדת בפתחהו, להדליק שמה לא תמצא ידהו". בירור ידוע הוא בפוסקים, אם עדיף להניח בפתח למטה מי"ט או בחלון למעלה מי"ט, ודעת מרן הרב זצ"ל שלהדליק בחלון הפונה לר"ה עדיף, דפרסום הנס לבני רה"ר עדיף. לגבי הדר בעליה הדין ברור כמ"ש בשו"ע סע"ה, וכ"כ המ"ב שם בסק"ב: "ואם דר בעליה מניחה בחלון שהוא לצד ר"ה, אפילו אם החלון גבוה יותר מי"ט מקרקעית העליה".
אומנם, גם לגבי הדר בביתו כך הדין, וכמ"ש בשעה"צ בסי' תרע"א סק"ל בזה"ל: "דמשמע ממ"א דעדיף טפי להניח בחלון הסמוך לר"ה אף שהיא למעלה מי"ט מלהניח בטפח הסמוך לפתח אף שהוא יכול להניח למטה מי"ט. ואף שהפמ"ג מפקפק קצת בזה מ"מ אין לדחות ד"ז, דענין

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות
בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

להדליק בחלון, המצווה גדלה,
בעת אשר כדת בפתחהו,
להדליק שמה לא תמצא ידהו.

אך אם בפתח הבית יציב לה יד,
הזהיר במצווה ואת קדושים רד,
ישפילנה למטה מטפחים עשרה⁷⁹
ואז לשם מצוה תהי נכרה.

ואם יותר מזה הגביה נרהו,
לא עשה⁸⁰ כאשר יאתה מצות קונהו,
אך יותר מהנה תשמר נפש תמה
מלהגביה למעלה מעשרים אמה⁸¹.

ולא ייתן במקום אשר ישימו הכל,
את נרות הבית אשר בחול⁸².

בפינת הימין⁸³ כמשפט התורה⁸⁴
ידליק את הנרות במנורה,
להתחיל בשמאל⁸⁵, לימין להפנות,

שצריך היכר לבני ר"ה יש מקור גדול בגמרא דאמרו עד דכליא ריגלא דתרמודאי, וגם במה שאמרו מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ, ואלו הא
דאמרו דלכתחלה צריך להניח למטה מי"ט יש כמה ראשונים דחדו זה מהלכה, עיין בב"י וכן במאירי ע"ש. וע"ע שכן פסק מרן הרשל"צ הר אליהו
שליט"א בהלכות חגים-חנוכה, פרק נח הלכה לח: "צריך להדליק במקום שבו יש פרסום הנס הגדול ביותר, גם לבני הבי וגם לבני רה"ר, ובני
רשות הרבים – עדיף".

⁷⁹ "ישפילנה למטה מטפחים עשרה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"א סע"ו. ודקדק כלשון מרן בשו"ע שכתב: "ומצווה להניחו למטה
מי"ט", וכאמור להלן: "ואז לשם מצווה תהא נכרה". מ"ש לשון מצווה, היינו שאינו חובה מפני שיכול להדליק גם למעלה מי"ט עד כל אמה, אבל
לשון "מצווה" הוא שעדיף לעשות כן. וראה עוד למה שהעיר המ"ב שם סק"כז: "ועיין בא"ר שכתב דהא דאין העולם נזהרין בזה משום דסומכין
על המרדכי שכתב דעכשיו שהורגלו להניח בפנים אין קפידא בזה, אכן הטור סתם בזה ומשמע דס"ל דאין לחלק בזה, וכן נוהגין כל המדקדקים
כמ"ש בב"י".

⁸⁰ "לא עשה כאשר יאתה מצות קונהו": כמ"ש המ"ב שם סק"כז וסק"כח: "למעלה מי"ט, דאיכא פרסום הנס טפ"י". וזה "רצון קונהו", שכן
עיקרה של כל מצוות הדלקת נר חנוכה לפרסום הנס. אבל למעלה מכל אמה הרי אסור, "דלא שלטא ביה עינא".

⁸¹ "למעלה מעשרים אמה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"א סע"ו.

⁸² "ולא ייתן במקום... אשר בחול": כהלכה הפסוקה בהערת הרמ"א שם בסע"ז: "ומ"מ יזהרו שלא להדליק במקום שמדליקין הנרות כל השנה
כי אז לא יהיה היכר כלל. ואף כי אין היכר רק לבני הבית, מ"מ היכר קצת מיהא בעיא".

⁸³ "בפינת הימין": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ו סע"ה: "יתחיל להדליק בליל ראשון בנר הימין ימיני".

⁸⁴ "כמשפט התורה": היינו כמ"ש המ"ב שם בסק"י: "כדי להפנות לימין - כמו שאחז"ל, כל פינות שאתה פונה לא יהא אלא דרך ימין". ראה בגמ'
יומא טו ע"ב, ושם בדף י"ז ע"ב ודף מ"ה ע"א ודף נ"ח ע"ב, וסוטה ט"ו ע"ב, וזבחים ס"ב ע"ב.

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

כמשפט הכהנים מקריבי קרבנות.⁸⁶

ומטרת המצווה אך ההדלקה,⁸⁷
ובהנחה בלבד מצוה נעתקה.⁸⁸
ואף אם אחזה בידו בעת הדלקתו,⁸⁹
אין בידו ידי חובתו.⁹⁰

ואם לפני זמנה⁹¹ הייתה בוערת,
יכבה אשה, וידליקה לשם המצווה הנהדרת.⁹²

וישמר מאד להיזהר בכבודה,⁹³

⁸⁶ "להתחיל בשמאל": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם: "ובליל ב' כשיוסיף נר אחד סמוך לו יתחיל ויברך על הנוסף שהוא יותר שמאלי כדי להפנות לימין. וכן בליל ג' כשיוסיף עוד אחד סמוך לב' נרות הראשונות יתחיל בנוסף ובו יתחיל הברכה, ואח"כ יפנה לצד ימין. וכן בכל לילה, נמצא שתמיד מברך על הנוסף שהוא מורה על הנס, שהרי בתוספת הימים ניתוסף הנס". היינו, בנר החדש ליומו, שביום הראשון הוא הראשון בימין החנוכה, אך מיום שני ואילך ניכר בנר החדש שהוא השמאלי וממנו פונה לימין וממשיך להדליק.

⁸⁶ "כמשפט הכהנים מקריבי קרבנות": כנ"ל בגמ' זבחים ס"ב ע"ב.

⁸⁷ "ומטרת המצווה אך ההדלקה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ה סע"א: "הדלקה עושה מצוה, ולא הנחה". ומבאר המ"ב שם סק"א: "הדלקה עושה מצוה, מדמברכין אקב"ו להדליק נר וכו'". שכן עיקרה של מצוות נר חנוכה הוא לפרסומי ניסא, וזה ניכר דווקא בהדלקה ולא בהנחה.

⁸⁸ "ובהנחה בלבד מצווה נעתקה": היינו, שההנחה איננה העיקר ובקביעתה אין המצווה מתקיימת, כמבאר שם בשו"ע בהמשך לשונו: "שאם הייתה מונחת במקומה שלא לשם מצות חנוכה, מדליקה שם ואין צריך להסירה ולהניחה לשם מצות חנוכה". ומבאר עוד היטב במ"ב שם סק"ב: "שאם היינו סוברין שהנחה עושה מצוה, היה צריך לכבותה ולהגביה ולהניחה לשם מצוה ולהדליקה. אבל כיון שהדלקה עושה מצוה, מדליקה כמות שהיא מונחת". אומנם, למעשה פסק מרן בשו"ע: "ומ"מ צריך שידליקנה במקום הנחתה. שאם הדליקה בפנים והוציאה לחוץ לא יצא שהרואה אומר לצורכו הוא מדליקה".

⁸⁹ "ואף אם אחזה בידו, בעת הדלקתו": המ"ב שם בסק"ז הביא מחלוקת: "ואוחזה בידו וכו'. דעת הט"ז דדוקא שאוחזה כל זמן מצוותו, אבל אם אוחזה בידו קצת זמן ואח"כ מניחה כשהיא דולקת, יצא. אבל כמה אחרונים מפקפקין בזה, ודעתם דאין לדלוק [צ"ל להדליק] עד שיהיו מונחין תחלה במקומן". ומ"ש בלשון "ואף", הוא כמ"ש מרן בלשון "וכן" עיי"ש.

⁹⁰ "אין בידו ידי חובתו": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם: "וכן אם מדליקה ואוחזה בידו במקומה, לא יצא שהרואה אומר לצרכו הוא אוחזה".

⁹¹ "ואם לפני זמנה...": חיוב זמן ההדלקה לכתחילה בדעת מרן הרב צ"ל, הוא כמ"ש לעיל, בתחילת שקיעה שנייה. ואומנם, "אם הוא טרוד יכול להקדים מפלג המנחה" כמ"ש מרן בשו"ע. אך מ"ש כאן "לפני זמנה", היינו, טרם זמן חיובה שקודם פלג המנחה. כעין זה הלכה פסוקה בשו"ע, סימן תרע"ה סע"א: "לפיכך, עשית שהיתה דולקת כל היום, שהדליקה מערב שבת למצות חנוכה למוצאי שבת, מכבה ומדליקה לשם מצוה". רק שבשו"ע ציין על משך "כל היום" ובתור דוגמא הזכיר כגון שהדליק מע"ש למוצ"ש, אבל מרן הרב צ"ל כתב בעיקר הדין כגון ש"לפני זמנה הייתה בוערת".

⁹² "יכבה אשה, וידליקה לשם המצווה...": והטעם מבואר, כיוון שהדלקה עושה מצוה, הרי שחייב להדליק בכל יום ביומה ובזמנה לשם המצווה, וכמ"ש המ"ב בסק"ג: "מכבה ומדליקה לשם מצוה - ואינו מועיל מה שהדליקה אתמול לשם מצוה, דכל יומא ויומא מילתא באנפי נפשה היא".

⁹³ "להיזהר בכבודה": כהלכה פסוקה בשו"ע סימן תרע"א סע"א: "צריך להיזהר מאוד בהדלקת נר חנוכה", ואע"פ שעיקר הכוונה להדליק בפועל מ"מ מחובת הזהירות למדנו גם על כבודה של המצווה.

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

ולא ישתמש מאומה מאור יקודה⁹⁴.

אף דבר מצוה וחפצי שמים⁹⁵.

ואף בריחוק מקום⁹⁶ מלא עיניים.

אף מנר הראשון להדליק הנותרים,

אשר אך להדר, אינם מותרים⁹⁷.

ואם כבר בערה מדתה הקצובה,

מני אז כנר חול היא חשובה⁹⁸.

ואם טרם זמן זה⁹⁹ כבתה,

אז אסורה היא¹⁰⁰, ואוסרת תערובתה¹⁰¹,

⁹⁴ "ולא ישתמש מאומה מאור..": איסור השימוש "מאור" יכול להתפרש בהרחבה, היינו, שאסור להשתמש בה ולא באורה. אסור להשתמש בה, כיוון שהקצה השמן למצוותו, וכמ"ש המ"ב בס"י תרע"ב סק"ז: "... הסכימו כמה אחרונים דלכתחלה טוב להתנות שאינו מקצה השמן אלא לשיעור הדלקה, משום דיש מן הפוסקים שסוברים דאם נתן בסתם הקצה למצותה הכל". ואסור להשתמש באורה ליהנות לאורו לכל צורך אחר, וכמ"ש מרן בשו"ע בס"י תרע"ג סע"א: "לפי שאסור להשתמש בנר חנוכה בין בשבת בין בחול, ואפילו לבדוק מעות או למנותן לאורה אסור". וטעם האיסור כמ"ש המ"ב שם בסק"ח: "כדי שיהא ניכר שהוא נר מצוה לפרסם הנס, ועוד כיון שע"י נס שנעשה במנורה. תקנוה עשאוה כמנורה שאין משתמשין בה כלל".

⁹⁵ "אף דבר מצוה וחפצי שמים": וכמ"ש מרן בשו"ע שם: "ואפילו תשימש של קדושה כגון ללמוד לאורה, אסור".

⁹⁶ "ואף בריחוק מקום": כמ"ש המ"ב שם בסק"י: "ועיין במ"א וט"ז שהסכימו דאפילו למנותן מרחוק שאין ידיו סמוכות לנר ג"כ אסור".

⁹⁷ "אף מנר הראשון להדליק הנותרים.. אינם מותרים": כהלכה הפסוקה בדעת הרמ"א בהגה, סימן תרע"ד סע"א: "ונהגו להחמיר בנרות

חנוכה שלא להדליק אפילו מנר לנר, דעיקר מצותו אינו אלא נר אחד והשאר אינו למצוה כ"כ, לכן אין להדליק זה מזה, וכל זה אינו רק בעוד

שדולקין למצותו". וכמ"ש המ"ב שם בסק"ז: "כבר כתבנו, שאם נכבה אחד מן הנרות אין להדליק מדינא מן נרות אחרות, וכ"ש שאם נכבה

השמש שאין להדליקו מן נר". אבל דעת השו"ע להתיר כמ"ש שם בסע"א: "מדליקין נר חנוכה מנר חנוכה... בלא אמצעי" וכו', והיינו כמ"ש המ"ב

שם בסק"א "מיירי מליל ראשון ואילך" וכו', עיי"ש. ואומנם, גם למנהג הספרדים, פוסק מרן הרשל"צ הרב מרדכי אליהו שליט"א בהלכות חגים-

חנוכה, שלכתחילה אין לעשות כן.

⁹⁸ "ואם כבר בערה מדתה הקצובה, מני אז כנר חול היא חשובה": כמבואר שם בדברי הרמ"א: "... אבל אחר שעבר זמן המצוה, מותרים

בהנאה, כ"ש שמותר להדליק מהן". והרב מ"ב העיר שם בסק"ח: "ולפי מה שכתבנו לעיל בסימן תרע"ב, דיש פוסקים שסוברים, דכל זמן שדולקין

אסור להשתמש לאורן, ה"ה דאין להדליק מהן. ומ"מ נראה דאין להחמיר בזה רק לענין להדליק ממנו נרות של חול, אבל נר של מצוה דמדינא

מותר אפילו בתוך השיעור, עכ"פ אין לנו להחמיר אחר שעבר השיעור". ושם נכלל לדקדק בלשון מרן הרב זצ"ל באומרו "כנר חול היא חשובה",

היינו, שאיננה נר חול ממש אלא רק כמו נר חול, והוא כדעת הפוסקים שהזכיר המ"ב כנ"ל, לעניין שמותר להדליק בהם נרות של מצוה.

⁹⁹ "טרם זמן זה": היינו של מצוותה לפחות חצי שעה. והדין כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ג סע"ב: "הדלקה עושה מצוה. לפיכך אם כבתה

קודם שעבר זמנה, אינו זקוק לה". ולמעשה המנהג כמ"ש המ"ב שם סק"ז: "והאחרונים כתבו דראוי להחמיר לחזור ולהדליקה, בכל ענין ובפרט

אם נכבה בע"ש קודם קבלת שבת", וראה עוד לקמן במ"ש "ואם כבו הנרות אחרי ההדלקה להדליק עוד הפעם אין להזיקה".

¹⁰⁰ "אסורה היא": היינו מצד שהוקצתה למצוותה.

¹⁰¹ "ואוסרת תערובתה": כהלכה הפסוקה בדברי הרמ"א בשו"ע סימן תרע"ג סע"א: "אם נתערב נר חנוכה האסור בהנאה בשאר נרות, אפילו

אחד באלף לא בטיל דהוי דבר של מנין". ומבואר במ"ב שם סק"א: "אם נתערב וכו' - ר"ל לאחר שהודלק שנעשה בו מעשה, נתערב [דמקודם

לכן לא נאסר דהזמנה לנר חנוכה לאו מילתא היא], ואח"כ כבה בתוך זמן שיעורו". ועוד שם בשעה"צ אות כב: "דאלו לאחר זמן שיעורו, הנר

חנוכה בעצמו ג"כ מותר להשתמש בו כנ"ל בסימן תרע"ב ס"ב. ונהי דיש מפוסקים שמחמירין שם, מ"מ לענין תערובות בודאי אין להחמיר".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

והשמן יידרש להתירו ששים כפלים¹⁰²,
ויזהר בלי לערב בידים¹⁰³.

ואם כבו הנרות אחרי הדלקה¹⁰⁴,
להדליק עוד פעם אין להזיקה¹⁰⁵.

קביעת שבת הדלקת הנר מסכמת¹⁰⁶,

¹⁰² "להתירו ששים כפלים": תמהתי לעצמי מאוד לפרש הביטוי "ששים כפלים", במה שלא מצינו ביטול בתערובות במספר שכזה. זיכני השי"ת לברר זאת עם הרה"ג משה צוריאלי שליט"א, אשר פשט לי את העניין בהרחבה: בשו"ע נזכר עניין תערובת נר חנוכה בשני סימנים. בסימן תרע"ג סע"א הנ"ל – שם דן בתערובת נר בתוך ימי חנוכה, וסיים שלצורך היתר הדלקתו למצווה כך ההלכה: "ידליק מן התערובות כל כך שבדאי נר של היתר דולק עם נר של איסור, ואז מותר להשתמש אצלו". וביאר המ"ב שם סק"ג: "אם נתערב נר חנוכה א' מדליק ב', ואם נתערב ב' או ג' ידליק אחד יותר כדי שימצא בו נר של היתר גם כן". ועוד בסימן תרע"ז סע"ד – שם דן ביחס לשמן הנותר ביום השמיני, ואם רוצה להשתמש בו לחולין כך ההלכה: "ואם נתערב בשמן אחר, ואין ששים לבטלו...". דין תערובת בשמן חנוכה בתוך ימי חנוכה לא נזכר מפורש, אך המ"ב ציין שדינו שווה כנזכר בסימן תרע"ז, וז"ל שם בסק"ז: "דבילות הקודמין אם נותר, יכול להשתמש בהן למצות הדלקה בלילות שאחריהן. ואם נתערב בשמן אחר דינו כדלקמן". גדר איסור השמן, הוא דווקא מטעם שהוקצה למצוותו, וכמ"ש המ"ב שם בסק"ח: "היינו שלא נתן תחלה רק כשיעור הדלקה ונכבה באמצע ונותר, ולכן אסור דהוקצה למצוות ואסור להנות הימנו. אבל אם נתן הרבה בנר ונותר, מותר להשתמש בו לכתחלה... ודע דיש פוסקים שסוברין דאם נתן השמן בסתם, הוקצה כל השמן, אם לא היתה לכתחלה שלא יאסור אלא כשיעור... עיי"ש. מעתה, תנבאר כוונת לשון מרן הרב זצ"ל כך: "והשמן יידרש להתירו" – היינו להתירו לשימוש חולין, ולא דווקא להדלקת נר חנוכה. "ששים כפלים" – היינו, שתערובתו בטלה בששים כנגדו ומותרת. ולשון "כפלים", איננה לכפל השיעור, אלא היא באה כלשון ריבוי או במשמעות של "פי – ששים". להבנת הלשון כך, הפנה אותי הרה"ג משה צוריאלי שליט"א לעיין בפסקו באיוב יא, ה': "כי כפלים לתושיה", וכן בלשון חז"ל כנזכר ברש"י בגמ' מועד קטן דף כה ע"ב. עוד ציין הרב צוריאלי שליט"א, כי אפשר שבמקור כוונת מרן הרב זצ"ל היה לכתוב "כפלים" בניקוד חיריק תחת הלמ"ד, ואפשר שהמדפיס ניקד אחרת בחיריק תחת הו"ו, מ"מ באה כך על נכון כוונת הלשון.

¹⁰³ "בלי לערב בידים": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם: "יש מי שאומר שאין להוסיף עליו כדי לבטלו", היינו שאין לבטלו בידים ע"י שיוסיף על השיעור הקיים עד לששים. המ"ב בסק"כ דייק לציין כאן מחלוקת הפוסקים: "ועיין ביו"ד סימן צ"ט ס"ו דיש מתירין בכל איסור דרבנן להוסיף עליו אם נתערב ולכן כתב כאן יש מי שאומר". להלכה מרן הרב זצ"ל פסק כיש אומרים להחמיר שלא לבטל בידים (וע"ע בילקוט יוסף חלק מועדים, עמ' רלג, הלכה ה', שפסק להתיר).

¹⁰⁴ "אחרי הדלקה": היינו, לאחר שהדליק ואפילו שהוא בתוך חצי שעה של זמן מצוותו. וכ"כ מרן הרב זצ"ל לעיל בלש"ק: "ואם טרם זמן זה כבתה".

¹⁰⁵ "להדליק עוד פעם אין להזיקה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ג סע"ב: "הדלקה עושה מצוה. לפיכך אם כבתה קודם שעבר זמנה אינו זקוק לה". ולעיל כבר כתב מרן הרב זצ"ל בלש"ק: "ומטרת המצווה אך ההדלקה", רק ששם עיקר הכוונה להבדיל את עיקר ההדלקה ממעשה ההנחה, וכאן ציין לעיקר הדין שהדלקה עושה מצווה. וביאר המ"ב שם בסק"כה: "הדלקה עושה מצוה וכו' - ר"ל כיון שהדליק תיכף קיים המצוה, לפיכך אם כבתה אין זקוק לה. ואם הדליקה במקום הרוח וכבתה, זקוק לה לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח מצוי, דזה הוי כאלו לא נתן בה שמן כשיעור, ומ"מ לא יברך עליה. ופשוט, דאם הוא רואה שהאור אין נאחז בהפתילה, ובדאי יכבה במהרה, שאינו יוצא בהדלקה זו וצריך מדינא לחזור ולהדליקה לאחר הכביה". ועוד שם בביאור הלכה ד"ה אם כבתה וכו': "אכן בעת הדלקה בעיני שיהיה בה שמן שיוכל להדליק כשיעור... ונ"ל דכמו"כ בעיני שבעת הדלקה יהיה כל הנרות לפי חשבון הימים ואז נחשב למהדר מן המהדרין, וע"כ אם כבתה אחת קודם שהשלים ההדלקה צריך לחזור ולהדליקה. ודע עוד דמה שאמרו אינו זקוק לה, היינו אפילו כבו כולם, דלא בעינן פרסומי ניסא רק בעת ההדלקה". ומ"מ סיים המ"ב בסק"כז וכתב למעשה: "והאחרונים כתבו דראוי להחמיר לחזור ולהדליקה, בכל ענין ובפרט אם נכבה בע"ש קודם קבלת שבת", ועוד מבואר בשעה"צ שם אות לב: "היינו בין שנכבה בשוגג או במזיד. ואפילו כשכבה במזיד דבדאי מחוייב לחזור ולהדליק, מ"מ לא יברך".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

זולת אם חשב באמת¹⁰⁷,

ובצדקה,

כי אינו מקבל שבת בהדלקה¹⁰⁸.

נר אשר יש לה פיות מהרבה עברים,

אנשים כמספרם בה נפטרים¹⁰⁹.

¹⁰⁶ "קביעת שבת הדלקת הנר מסכמת": מובנו: כמו בסדר הקבוע לשבת, הדלקת הנר היא המסכמת את ההכנה לשבת ובה מקבלים שבת. כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ט סע"א: "בערב שבת מדליקין נר חנוכה תחלה ואחר כך נר שבת", ומבאר המ"ב שם בסק"א: "נר חנוכה תחלה - כדי לצאת דעת ה"א, דס"ל דאי ידליק של שבת תחלה קבליה לשבת ואיתסר עליה מלאכה". להרחיב הסבר: ענין קבלת השבת בהדלקת הנר ידוע במחלוקת הפוסקים: דעת הבה"ג - עם הדלקת הנר מקבל עליו שבת. אבל רוב הראשונים - חלקו עליו שאין בהדלקת הנר כדי לחייב בקבלת השבת. הכרעת ההלכה היא כדעת רוב הראשונים שפסקו, כי אין בהדלקת הנר כדי לקבל שבת. אלא, שלמעשה הכריעו בהבחנה בן האיש לאשה: האיש - אין מנהגו לקבל שבת בהדלקת הנר, וע"כ אינו צריך להתנות, ואם התנה אחת בשנה תע"ב. אבל האשה - מנהגה לקבל שבת כשהיא מדליקה נרות, וע"כ אם אינה רוצה לקבל שבת היא צריכה לגלות דעתה ולהתנות כך. (כן פסק מרן בסי' רס"ג סע"ד וסיים בדעת היש חולקים שאין קבלת השבת תלויה בהדלקת הנר, וזו הכרעת דעתו ע"פ הכלל כיש אומרים בתרא, וכך ביאר בשו"ת משפטי צדק למהר"ש גרמיזאן וכן מהר"ח פלאגי בשו"ת לב חיים ועוד אחרונים. וכן דעת מרן ברורה במ"ש כאן בבית יוסף בסי' תרע"ט, שקבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר. וכן הכרעת הרמ"א מפורשת שם כמנהג שהבחין בין האשה לשאר בני הבית. וכך גם מוסכם בדעת המ"ב, כמ"ש בסי' רס"ג סק"מב, וכן כאן בסי' תרע"ט סק"א ובשעה"צ אות ב' שציין דלא כה"ט"ז). וא"כ, מוכרע להלכה כי קבלת שבת אינה תלויה בהדלקת הנר, ורק לכתחילה האשה מפני מנהגה לקבל שבת בהדלקה צריכה להתנות אחרת, וכן נכון הוא לאיש. אעפ"כ, לגבי נר חנוכה מרן פסק להקדים הדלקתו לנר שבת, וביאר טעמו בבית יוסף: "ולענין מעשה נראה לי דמדליק של חנוכה תחילה, דאף לדברי החולקים על בה"ג, אם רצה להדליק של חנוכה תחילה, רשאי". ומ"ש מרן "רשאי" קבע כן להלכה בשו"ע. וכן מבאר הב"ח שם: "... אבל לכתחילה וודאי דגם התוספות מודים דיש להדליק של חנוכה תחילה. אי נמי... מיהו העולם נהגו כה"ג". וע"ע במ"ש ערוה"ש בסי' תרע"ט סק"א: "בערב שבת צריך להקדים נר חנוכה לנר שבת. ולא מיבעיא אם מקבל את השבת ע"י נר שבת דאז אסור לו להדליק עוד, אלא אפילו אינו מקבל שבת בהדלקתו מ"מ אי אפשר להדליק של שבת קודם לשל חנוכה - דלא נאה אחר הדלקת נר של שבת לעשות מלאכת חול. וגם בזמן הש"ס משמע שהדלקת הנר הייתה מלאכה אחרונה...". ובמיוחד הוצרכו לומר עדיפות זו כאן לגבי נר חנוכה, מפני שבכל ע"ש אין הכרח בעשיית מלאכה אחר הדלקת הנר, אבל כאן בנר חנוכה הרי מעשה הדלקת נר חנוכה קבוע הוא וע"כ צריך לומר דעדיף להקדימו לנר שבת ונכון לחשוש במעשה קבוע שכזה לדעת הבה"ג. זכיתי לשמוע מפי הרה"ג משה צוריאלי שליט"א, כי דרכו של מרן הרב זצ"ל הייתה להחמיר, וייתכן מלש"ק כאן כי דעתו הייתה כדעת הבה"ג והט"ז, אך נזרהתי מקביעה זו, וניחא יותר להעמיד את דעת מרן הרב זצ"ל מותאמת עם רוב הפוסקים, שאף הם סברו שלכתחילה נכון בע"ש להימנע ממלאכה עם הדלקת הנר, ומפני זה לחשוש בחנוכה ולהקדים הדלקת נר חנוכה. מעתה לשון מרן הרב זצ"ל תתבאר בדקדוק עניינה כך: "קביעת שבת" - היינו שכן נכון בקביעת ההלכה בע"ש של חנוכה, או אפילו שכן נכון בקביעת ההלכה בכל ע"ש לקבל שבת בהדלקה ולהימנע מעשיית מלאכה לאחריה, א"כ התנו תנאי אחר. "הדלקת הנר מסכמת" - לשון "מסכמת" (נקודה מ"ם בשוא וסמך בפתח) היא מלשון סיכום, מלאכה אחרונה לקראת השבת, כמ"ש ערוה"ש "בזמן הש"ס משמע שהדלקת הנר הייתה מלאכה אחרונה...".

¹⁰⁷ "מסכמת - באמת, ובצדקה - בהדלקה": כך חלוקת השיר מובא בספר "אורות הראי"ה", והיא מדוייקת בהתאמה לחרוזת השורות, כמו בכל השיר.

¹⁰⁸ "זולת אם חשב.. כי אינו מקבל שבת בהדלקה": כמ"ש המ"ב שם סק"א: "אבל רוב פוסקים חולקים ע"ז, וס"ל דלא תליא קבלת שבת בהדלקת הנר, וע"כ אם הדליק של שבת ולא קיבל שבת במחשבתו, יכול להדליק אח"כ". היינו, שאין זה לכתחילה להקדים של שבת, ורק בדיעבד "אם הדליק של שבת" בהתנאה שאינו מקבל שבת, אזי הוא "יכול להדליק אחר כך" את נר חנוכה. ובדיון נוסף לזה, ע"ע לעיל במ"ש "ואם כבתה קודם קבלת שבת, חוזר ומדליקה בלא ברכה". ולשון "באמת ובצדקה" באה להקבלת חריזה עם "בהדלקה", וכן דרך השיר כולו.

¹⁰⁹ "נר אשר יש לה פיות מהרבה עברים, אנשים כמספרם בה נפטרים": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"א סע"ג: "נר שיש לו שתי פיות, עולה לו בשביל שנים". אומנם צע"ר במ"ש "מהרבה עברים, אנשים כמספרם", בשונה מלשון המימרא במקורה בגמ' שבת דף כג ע"ב, שדברו

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

ואם בעגילה¹¹⁰, שם פתילות בתוך הקערה,
אף מצוה אחת מהן נעדרה¹¹¹,
רק אם כלי עליה כפה,
אז כל פתילה למצווה יפה¹¹².

וחרס ישן¹¹³ מחרסי אדמה¹¹⁴,
לא לכבוד¹¹⁵ המצווה הרמה¹¹⁶.
ואם בבלי דעתו עליו הדליקו,

דווקא על "שני פיות, שני אנשים", וכן הגירסה ברש"י ר"ח ובטור ושו"ע ורוב הפוסקים. וע"ע במ"ב סק"ב שדקדק בזה לומר עוד: "ואפשר דווקא נר אחד שיש לו רק שתי פיות, אבל במנורת שלנו שיש להן ח' פיות, מותר להדליק שני בני אדם זה בקצה זה" וכו' עיי"ש. אומנם, למדתי מהגאון הרב משה צוריאלי שליט"א, כי שני פנים ייתכנו בהברה כאן: אפשר שאכן כוונת הרב זצ"ל לשניים, ולשון "הרבה" היא ברמז למיעוט רבים שניים, ואפשר עוד שזהו חידושו של מרן הרב זצ"ל בביאור דין הגמ', שהוא לאו דווקא בשנים, אלא "אנשים כמספרם בה נפטרים". וטעם מסתבר הוא שעיקר תנאי הדין אינו דווקא לשנים, אלא כנגד הקרבה המראה אותם כמדורה המתחברת יחד, אבל כל שיהיה הנר גדול כ"כ שיהיו בו כמה "פיות מהרבה עברים", יהיו "אנשים כמספרם בה נפטרים". ומ"ש "שנים" הוא רק למציאות הנר שהיה נהוג בזמנם לעשות בו שני נקבים, וכמבואר בדקדוק לשון רש"י בסוגיית הגמ' שם בזה"ל: "שתי פיות - שהנרות שלהם של חרס הן, ומכוסין, ועושים לו נקב בצדי כסויו להכניס לו הפתילה והוא הפה, ולמעלה בכיסויו יש נקב קטן וגם חלל יש למעלה מן הכסוי וממלאו שמן, והוא נכנס דרך הנקב מעט מעט, אם יש בו שני נקבים משני צדדין עולה לשני בני אדם, למהדרין העושים נר לכל אחד ואחד". ובדלותי לא מצאתי עוד חבר להוכיח כן בחידושו של מרן הרב זצ"ל.

¹¹⁰ "בעגילה": היינו במעגל, וכלשון ההלכה בשו"ע: "והקיפה פתילות", שהקיף את הקערה מסביב.

¹¹¹ "אף מצווה אחת מהן נעדרה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"א סע"ד: "לא כפה עליה כלי, אפילו לנר אחד אינו עולה לפי שהוא כמדורה".

¹¹² "ואם בעגילה שם פתילות... רק אם כלי עליה כפה אז כל פתילה למצווה יפה": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם: "מילא קערה שמן והקיפה פתילות, אם כפה עליה כלי, כל פתילה עולה בשביל נר אחד". והמ"ב ביאר טעם לצורך הכלי, שם בסק"ג: "אם כפה וכו', שעי"ז אין מתחברים כל הפתילות יחד". ומלשון מרן הרב זצ"ל: "רק אם כלי עליה כפה, אז..." - משמע שצריך להקדים לכפות הכלי טרם שידליק, וכמ"ש המ"ב שם: "ודווקא כשכפה ואח"כ הדליק, אבל אם הדליק ואח"כ כפה צריך לכבות ולכסות בכלי ולחזור ולהדליק".

¹¹³ "וחרס ישן": "וחרס", היינו הכלי בו מונח הנר או השמן. "ישן", היינו בהגדרת מרן בשו"ע לקמן: "נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן".

¹¹⁴ "חרס מחרסי האדמה": היינו לדקדק במין החרס שאינו מצופה, שאם הוא מצופה באבר מותר, כמ"ש שם בשו"ע דלקמן: "ונר של מתכת א"צ חדש. ושל זכוכית, או של חרס מכוסה דינו כמתכת".

¹¹⁵ "לכבוד המצווה הרמה": כתב הבאה"ט בשם סדר היום, וכ"כ המ"ב שם בסק"כח: "כתבו הספרים שטוב כל אחד שיטריח לעשות לו מנורה יפה לפי כחו וכן הנרות יעשה יפה". וע"ע במ"ש כף החיים שם סק"ס על "חמשה עשר מיני כלים ראויים לנר חנוכה להדליקה וכל הקודם משובח".

¹¹⁶ "לא לכבוד": היינו, שאין מדליקין בו כלל בלילה אחר עד שיעשה בו תיקון, והוא כלשון "אסור" הנזכר במסכת סופרים (פרק כ' הלכה ג'): "ואסור להדליק בנר ישן", וכמ"ש בהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ג סע"ג: "נר של חרס שהדליק בו לילה אחת נעשה ישן ואין מדליקין בו לילה אחרת, אלא לוקח חדשים בכל לילה. ואם אין לו אלא ישן מסיקו בכל לילה באור". ובטעם כתב המ"ב שם בסק"כט: "שהוא מאוס וביזוי מצווה".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

בלי ברכה¹¹⁷ חכמים חקר העמיקו.

ובמוצאי שבת הבדלה או הבערה¹¹⁸,
מי להקדים עוד לא נחקרה¹¹⁹.
רק לא עליו יברך, על הנר בהבדלה,
כי אך למצווה, ולא להנאה נגבלה¹²⁰.

שמן זית למצווה נבחרת¹²¹,
כי אורה צלולה ומהדרת¹²².

¹¹⁷ "ואם בבלי דעתו עליו הדליקו, בלי ברכה חכמים חקר העמיקו": אפשר שכוונת מרן הרב זצ"ל, לדון במי שהדליק בנר חרס "בבלי דעת" ההלכה המונעת לכתחילה, ומה יעשה בדיעבד? וכתב שלא יברך עליו. ובכוונת לש"ק "חכמים חקר העמיקו" אפשר שכוונתו להשאיר זאת בצריך עיון, ולא מצאתי מקור למי מהפוסקים שדן בזה.

¹¹⁸ "ובמוצאי שבת הבדלה או הבערה": לשון "הבערה" רומזת להדלקת נר חנוכה, להבדילה מלשון "הבדלה". ולא נקט לשון "הדלקה" כי היא שווה בפועל המעשה גם עם הדלקת הנר להבדלה.

¹¹⁹ "מי להקדים עוד לא נחקרה": מרן הרב זצ"ל רומז למחלוקת בדיון, האם הבדלה קודמת לנר חנוכה או להיפך. ומ"ש בלשון "לא נחקרה", היינו שהיא מחלוקת רבה, בראשונים ובאחרונים, שרבו בה דעות הפוסקים. עיין בפסקי הראי"ה לעיל, הבאנו מחידושי מרן הראי"ה זצ"ל במצוות ראיה, לסימן תרפ"א ס"ב, שכתב בזה"ל: "בענין נר חנוכה ונר הבדלה, צ"ע כיון דמצד הדין השיעור הוא עד כדי שתכלה רגל מן השוק, והיה צריך להיזהר גם במוצאי שבת, ויתפלל באותה חצי שעה או יתפלל אח"כ ידליק קודם התפילה ע"י שיאמר המבדיל בין קדש לחול". (וע"ע בבואור הלכה בשו"ע סימן תרפ"א ד"ה מדליקין, שציין לדעות החולקות בזה, ובאנציקלופדיה התלמודית ערך "חנוכה, כרך ט"ז עמ' שכ-שכא). וצ"ע, שהלכה זו בדין הקדימה בין הבדלה לנר חנוכה במוצ"ש, לא נזכרה כלל בפסקי הסיידור ולא כאן בקיצור הדינים, ומרן הרב זצ"ל סתם בה באומרו "עוד לא נחקרה".

ולמעשה, הלכה פסוקה היא בשו"ע סימן תרפ"א ס"ב: "מדליקין נר חנוכה בבהכ"נ קודם ההבדלה: הגה וכו"ש בביתו שמדליק ואח"כ מבדיל שהרי כבר הבדיל בבה"כ". מדקדוק לשון מרן נלמד להבחין בין ההדלקה בבית הכנסת ובין ההדלקה בבית: בבית הכנסת - מדליקין נר חנוכה בבהכ"נ קודם ההבדלה. בטעם ההלכה ביאר המ"ב שם: "דאף דמצות הבדלה תדירה, מ"מ כל מה דנוכל לאחר לצאת מן השבת עדיף טפי. וגם בהדלקה יש פרסומי ניסא. ואם שכח אתה חוננתנו יאמר [בלחש] (פסקי מרן הרש"ל צ"ה הרב מרדכי אליהו שליט"א בהלכות חנוכה) המבדיל בין קודש לחול, ואח"כ ידליק...". וע"ע במ"ש המ"ב שם סק"ג: "בבהכ"נ אין לשנות המנהג שנהגו בישראל להדליק מקודם ואח"כ להבדיל". ובבית – המ"ב בסק"ג סיים בזה"ל: "... ובבית דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד". ועיין בפסקי מרן הרש"ל צ"ה שליט"א שם, הלכה ק"כ שסכם להלכה בזה"ל: "כל אדם בביתו, מבדיל ואחר כך מדליק נר חנוכה, כיון שהבדלה שייכת ליציאה משבת והדלקה שייכת ליום ראשון, ובדין שהבדלה קודמת (בא"ח כ"א). ויש נוהגים להדליק ואחר כך להבדיל, והמשנ"ב נוטה לדעה הראשונה (עיין שו"ע תרפ"א, ולכה"ח סק"ד, מ"ב ס"ק ג' ולבא"ח שם אות כ"א, שזו הדרך הנכונה)".

¹²⁰ "רק לא עליו יברך על הנר בהבדלה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרפ"א ס"א: "במוצ"ש אין מבדילין חנוכה שאין נהנים לאורו ואין מברכין על הנר עד שיאורו לאורו". וע"ש במ"ב סק"א.

¹²¹ "שמן זית למצווה נבחרת...": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ג ס"א: "כל השמנים והפתילות כשרים לנר חנוכה, ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה ואין האור נתלה יפה באותם הפתילות: הגה ומיהו שמן זית מצוה מן המובחר".

¹²² "כי אורה צלולה ומהדרת": זהו הטעם הנזכר בפשט כוונת השו"ע כנ"ל. וטעם נוסף כתב המ"ב בסק"ד: "ומ"מ מצוה בשל שמן טפי מנרות של שעוה, דעי' השמן נעשה הנס". ובשעה צ"ע ציין שכ"כ המהר"ל מפראג, ומטעם זה פסק "שלא להדליק כלל בנר שעוה וחלב, אלא דווקא בשמן מפני שהנס נעשה בשמן", אבל סיים המ"ב וכתב על זה "אבל אין נוהגים כוותיה". ואפשר שמצד זה מרן הרב זצ"ל לא הזכיר טעם זה אלא דווקא את הטעם העיקרי הנ"ל.

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות
בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

ואף נרות חלב או שעוה יצלחו¹²³,
והם יחדרו אם יארכו¹²⁴.

בהודות¹²⁵ לדי¹²⁶, והלל¹²⁷ יגמרו,
כל שמונת ימים אשר נבחרו¹²⁸.
ולחזכיר¹²⁹ בתפלה ובברכת הסעודה,
חסד ד' לבית יהודה.

ואם שכח איננה נחזרת¹³⁰,
אף שאינה יפה ומחדרת¹³¹.

בתפלה בברכת הודאה,
ובברכת המזון בהארץ נקבעה¹³².

ולחרבות בסעודה ושתית יין,
בהם מצווה אין¹³³.

¹²³ "ואף נרות חלב או שעוה יצלחו": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם, בהגהת הרמ"א: "ואם אין שמן זית מצוי, מצווה בשמנים שאורן זך ונקי. ונוהגין במדינות אלו להדליק בנרות של שעוה כי אורן צלול כמו שמן".

¹²⁴ "והם יחדרו אם יארכו": הוא כמ"ש המ"א בסימן תרע"ב, הביאו המ"ב שם בסק"ו: "בנרות של שעוה, יש הידור מצוה כשהן ארוכות".
¹²⁵ "בהודות - והלל": הם שני עניינים בתקנת חז"ל, להודות באמירת "על הנסים", ולהלל באמירת ההלל.

¹²⁶ "בהודות לה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרפ"ב סע"א: "כל ח' ימי חנוכה אומר על הנסים בבה"מ בברכת הארץ ובתפלה בברכת מודים...". וביאר רש"י בגמ' שבת דף כד ע"א (הובא במ"ב שם סק"ב): "דהא כולה מילתא דחנוכה עיקרה להודאה נתקנה".

¹²⁷ "והלל": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרפ"ג סע"א: "כל שמונת ימי חנוכה גומרין את ההלל". בטעם ההלכה ביאר המ"ב שם בסק"א: "גומרין את ההלל - לפי שבכל יום נוסף נס חדש, ועוד יש טעמים עיין בב"י".

¹²⁸ "כל שמונת ימים אשר נבחרו": כמ"ש מרן בפירוש בשו"ע הנ"ל ריש סימן תרפ"ב וסימן תרפ"ג.

¹²⁹ "ולחזכיר...": היינו כנ"ל לגבי אמירת "על הנסים".

¹³⁰ "ואם שכח איננה נחזרת": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרפ"ב: "ואם לא אמר, אין מחזירין אותו". והמ"ב ביאר בסק"ג: "דלאו דאורייתא נינהו".

¹³¹ "אף שאינה יפה ומחדרת": ברור הוא, שלכתחילה אינו ראוי. ע"ע במ"ש עוד השו"ע בהמשך ההלכה: "ומיהו, אם נזכר באותה ברכה, כל זמן שלא הזכיר את השם, אפילו נזכר בין אתה להשם חוזר".

¹³² "בתפלה בברכת הודאה, ובברכת המזון בהארץ נקבעה": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרפ"ב סע"א: "כל ח' ימי חנוכה אומר על הנסים בבה"מ בברכת הארץ ובתפלה בברכת מודים...". ומקורו כציון באה"ג, כרב הונא ורב ששת בגמ' שבת דף כד ע"א: "איבעיא להו, מהו להזכיר של חנוכה בברכת המזון, כיון דמדברבנן הוא לא מדכרינן או דילמא משום פרסומי ניסא מדכרינן. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא אינו מזכיר, ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה. רב הונא בר יהודה איקלע לבי רבא סבר לאדכורי בבונה ירושלים, אמר להו רב ששת כתפלה מה תפלה בהודאה אף ברכת המזון בהודאה".

¹³³ "ולחרבות בסעודה ושתית יין, בהם מצווה אין": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרע"ב: "ריבוי הסעודות שמרבים בהם הם סעודות הרשות, שלא קבעום למשתה ושמחה".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

רק דברי תורה ישימו להם פדות¹³⁴,
מכלל סעודת רשות.

ויקראו בתורה פרשה קבועה¹³⁵,
בחנוכת משכן¹³⁶ המקדש היא ידועה.
שלשה אנשים במניין¹³⁷,
והכהן יכפיל העניין¹³⁸.

וביום השבת בנביא יפטירו¹³⁹,
הנרות אשר חזה זכריהו יזכירו¹⁴⁰.
ואם שבת שני בו יארע,
בנרות שלמה במפטיר יקרא¹⁴¹.

¹³⁴ "רק דברי תורה ישימו להם פדות": היינו, שע"י שיאמר ד"ת יוציאם מגדר סעודת הרשות אל ערך סעודת מצווה, כמ"ש הרמ"א שם:

"ונוהגין לומר זמירות ותשבחות בסעודות שמרבים בהם ואז הוי סעודת מצוה".

¹³⁵ "ויקראו בתורה פרשה קבועה": כהלכה פסוקה בשו"ע סימן תרפ"ד סע"א: "קורין בקרבנות הנשיאים שבפרשת נשא".

¹³⁶ "בחנוכת משכן": כמ"ש המ"ב לבאר טעם הקריאה, שם בסק"א: "משום שנגמר מלאכת המשכן בכ"ה בכסלו".

¹³⁷ "שלשה אנשים במניין": כהלכה פסוקה בשו"ע שם: "קורין בקרבנות הנשיאים שבפרשת נשא שלשה בכל יום", וידוע שקריאת התורה היא רק במעמד מנין אנשים.

¹³⁸ "והכהן יכפיל העניין": נקדים לציין, כי סדר הקריאה בחנוכה הוא בקרבנות הנשיאים שהקריבו בחנוכת המזבח, בפרשת נשא (חומש במדבר מפרק ו'). בהלכה המפורשת בשו"ע, מבוארים שני מנהגים החלוקים הן בקביעת תחילת הקריאה, והן בחלוקה שבין העולים: לדעת מרן – "ומתחילין בברכת כהנים - וקורא אותם עם כהן ולוי, וישראל קורא ביום הראשון". ולדעת הרמ"א – "וי"א שמתחילין ביום כלות משה, וכן אנו נוהגין - וי"א שהכהן קורא כל אותה הפרשה עד ביום הראשון והלוי וישראל קורין ביום הראשון, וכן נוהגין". מבואר כך: למנהג הספרדים - ביום הראשון, מתחיל הכהן "וידבר... כה תברכו..." (פרק ו' פסוק כ"ב) ועד "המשכן" (פרק ז' פסוק ג'). לוי, ממשיך משם ועד "לחנוכת המזבח" (שם פסוק י"א). וישראל, ממשיך משם "ויהי המקריב ביום הראשון" ועד "עמינדב" (שם פסוק י"ז). ולמנהג האשכנזים - ביום הראשון, יש הנוהגים כדעת הרמ"א, שמתחיל הכהן "ויהי ביום כלות" (פרק ז' פסוק א') ועד "לחנוכת המזבח" (שם פסוק י"א). לוי, ממשיך משם ועד "מלאה קטורת" (שם פסוק י"ד). וישראל, ממשיך משם ועד "עמינדב" (שם פסוק י"ז). ויש מקהילות אשכנז שנהגו להתחיל לכהן ג"כ מפסוק "וידבר... כה תברכו..." (פרק ו' פסוק כ"ב), ולוי וישראל ממשיכים כנ"ל בדעת הרמ"א. מקור מנהג זה בטור ושו"ע שם, והרמב"ם בהל' תפלה, ואורחות חיים, והכלבו בהל' ס"ת, ואבודרהם בהל' חנוכה, וכ"כ בתוספות שבסוף לוח ארץ ישראל להגרי"מ טיקוצינסקי זצ"ל, ובמקראי קדש הלכות חנוכה עמ' קכ"ו, ציין שכן עשה מעשה הגר"א שפירא שליט"א ראש הישיבה בישיבת מרכז הרב והסביר שכן הוא מנהג ירושלים לבני אשכנז, וכן העיר מרן הרשל"צ הרב אליהו שליט"א ליש נוהגים בקהילות אשכנז בהגותו לספר דיני חנוכה (מכון דגל ההלכה). חיזוק משלים למנהג זה ניתן ללמוד גם במ"ש האחרונים, שנכון להמשיך לכהן עד "לחנוכת המזבח" (שם פסוק י"א), וכ"כ המ"ב שם בסק"ג בזה"ל: "כהן יקרא עד לפני המשכן או עד לחנוכת המזבח והשאר יקראו לוי וישראל, אבל אותם שנהגו לקרות לכהן עד ואני אברכם הוא מנהג בטעות וצריך לבטלו, שהשלשה צריכין שיקראו בסדר היום וסדר היום הוא פרשת נשיאים". עיקר טעם מנהג זה הוא כמ"ש הטור, לפי שנעשה הנס ע"י כהנים. מעתה, אפשר להבין בכונת לשון הרב זצ"ל שסובר כמנהג ירושלים, שהכהן "יכפיל העניין" היינו במה שהוא קורא בשני עניינים סמוכים, הן בענין ברכת כהנים והן בענין חנוכת המשכן וקרבנות הנשיאים.

¹³⁹ "בנביא יפטירו": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרפ"ד סע"ב: "ומפטיר רני ושמחי".

¹⁴⁰ "הנרות אשר חזה זכריהו...": כנזכר במקור ההלכה בברייתא מגילה דף לא ע"א: "בחנוכה, בנשיאים, ומפטירין בנרות דזכריה", ומפרש"י "נרות דזכריה, רני ושמחי על שם ראיתי והנה מנורת זהב כולה וגו'".

פסקי הראי"ה | להלכות חנוכה

כולל השיר קיצור דיני חנוכה עם מקורות והארות

בהוצאת מכון שלהבתיה ע"י הרב משה עמיאל

וקריאת ראש החדש תמיד קודמת¹⁴²,

אך כבוד היום בחנכה נחתמת¹⁴³.

¹⁴¹ "ואם שבת שני בו יארע, בנרות שלמה במפטיר יקרא": כהלכה הפסוקה בשו"ע שם: "ואם חלו בו ב' שבתות, מפטיר בשניה במלכים בנרות דשלמה". כנזכר במקורו בברייתא הנ"ל "ואי מיקלעי שתי שבתות, קמייטא בנרות דזכריה, בתרייתא בנרות שלמה", וכמ"ש רש"י "נרות דשלמה, ויעש חירום [וגו'] ואת המנורות חמש מימין וגו'".

¹⁴² "וקריאת ראש החדש תמיד קודמת": כהלכה הפסוקה בשו"ע סימן תרפ"ד סע"ג: "אם חל ר"ח טבת בשבת, מוציאין שלושה ספרים וקורין ו' בפרשת השבוע, ובשני קורא אחד בשל ר"ח ומתחיל וביום השבת, ובשלישי קורא מפטיר בשל חנוכה, ומפטיר רני ושמחי. ואם חל ר"ח בחול, מוציאין שני ספרים, וקורין בראשון ג' בשל ר"ח, ובשני קורא א' בשל חנוכה". וכן הוא בר"ח כשחל בחול, וכן כשחל בשבת, "קריאת ר"ח תמיד קודמת".

¹⁴³ "אך כבוד היום בחנכה נחתמת": היינו, שאע"פ שמדין קדימה "קריאת ר"ח תמיד קודמת", הרי שמצד כבוד יום חנוכה הוא ניכר בחתימה וכמ"ש אחרון אחרון חביב (עין בר"ר עח, ח' וכ"כ רש"י לבראשית לג, ב. ובט"ז עה"ת במדבר כה, טו ועוד כידוע). ולענ"ד אפשר עוד להאיר בזה מאורו של מרן הרב צ"ל, שרמז לחתימת הלכות חנוכה בלש"ק של מרן השו"ע במלת חנוכה, באומרו "בשל חנוכה".